

Szilvássy Zoltán

PhD hallgató

Debreceni Egyetem, Marton Géza Állam- és Jogtudományok Doktori Iskola

AZ (ORVOS)SZAKÉRTŐI BIZONYÍTÁS A BÜNTETŐELJÁRÁSBAN

Debreceni Jogi Műhely, 2023. évi (XX. évfolyam) 3-4. szám (2024. február 13.)

DOI 10.24169/DJM/2023/3-4/5

Absztrakt: A Be. a szakértői bizonyítás szabályait jelentős mértékben átalakította, így pl. az eljárások elhúzódása megakadályozása érdekében a szakértők kirendelésének és a szakvélemények értékelésének folyamatát a megfontolt és időszerű döntés érdekében észszerű mederbe igyekszik terelni. A törvény hatálybalépése óta eltelt idő már lehetővé teszi, hogy vizsgáljuk a jogalkalmazói gyakorlatot. Úgy vélem, hogy a legnagyobb változtatás a magánszakértői vélemény szabályozásából adódik, ami lehetővé teszi azt, hogy a terhelt illetve védője hasonló, a fegyverek egyenlőségének alapelvéből is következő jogosítványokkal rendelkezzen a büntetőeljárásban. Mindez pedig általánosságban is az eljárás tisztességességét erősíti, ami pedig garanciája lehet az anyagi igazsághoz is közelítő bírói ítéletek születésének.

Kulcsszavak: orvosszakértő, bizonyítás, büntetőeljárás

Evidence by (medical) experts in criminal proceedings

Abstract: The Criminal Procedure Act significantly changed the rules of expert evidence, so e.g. in order to prevent the prolongation of the procedures, it tries to direct the process of appointing experts and evaluating expert opinions into a reasonable channel in order to make a considered and timely decision. The time that has passed since the entry into force of the law already allows us to examine the practice of law enforcement. I believe that the biggest change comes from

the regulation of the private expert opinion, which allows the defendant and his defense to have similar rights in the criminal proceedings, which also follow from the principle of equality of arms. And all of this strengthens the fairness of the procedure in general, which can be a guarantee of the birth of judicial verdicts that are also close to the material truth.

Keywords: medical expert, evidence, criminal proceedings

Zeugenaussagen von (medizinischen) Sachverständigen im Strafverfahren

Durch die Strafprozessordnung wurden die Regeln der Sachverständigenbeweisführung erheblich verändert, so z.B. Um einer Verfahrensverlängerung vorzubeugen, versucht sie, den Prozess der Sachverständigenbestellung und Gutachtenbegutachtung in einen sinnvollen Rahmen zu lenken, um eine wohlüberlegte und zeitnahe Entscheidung treffen zu können. Die Zeit, die seit Inkrafttreten des Gesetzes vergangen ist, ermöglicht es uns bereits, die Praxis der Strafverfolgung zu untersuchen. Ich glaube, dass die größte Veränderung mit der Regelung des Privatgutachtens einhergeht, die es dem Angeklagten und seinem Verteidiger ermöglicht, im Strafverfahren ähnliche Rechte zu haben, die sich auch aus dem Grundsatz der Waffengleichheit ergeben. Und all dies stärkt die Fairness des Verfahrens im Allgemeinen, was ein Garant für die Entstehung von Gerichtsurteilen sein kann, die auch der materiellen Wahrheit nahe kommen.

Schlagworte: Medizinischer Sachverständiger, Beweismittel, Strafverfahren

Bevezetés

A büntetőeljárás egyik alapvető feladata a tényállás megállapítása, a megalapozott felelősségre vonáshoz szüksége tények és körülmények tisztázása. Ebben a folyamatban fontos helyet foglal el a bizonyítás, amelynek célja bizonyítékok közvetítésével az igazság megállapítása. A bizonyíték-értékelés kevésbé látványos mozzanata a büntetőügynek az eljárás megindításához, az elkövető kilétének megállapításához, a vádemeléshez, a bírói tárgyaláshoz vagy éppen az ítélethozatalhoz képest. Kétségtelen azonban, hogy a bizonyíték-értékelés a

bizonyítás fontos eleme. Erre utal például az, hogy a magyar büntetőeljárás törvény a bizonyítás általános szabályai között tartalmazza az értékelés szabadságának elvét (2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról (Be.) 167. §). A büntetőügyekben a tényállás megállapításához igénybe vett bizonyítékok valós vagy valótlan voltáról a jogalkalmazónak az értékelés során meg kell győződnie. Ez olyan összetett feladat, amelynek megoldásához a bizonyítás jogi szabályai mellett más tudományterülethez tartozó ismeret is szükséges. (Katona, 1990, p. 15) Ezek közül hangsúlyozandó a kriminalisztika, a pszichológia és nem utolsósorban a logika terén szerzett jártasság jelentősége vagy a bűnügyekben előforduló egyes fizikai, kémiai, biológiai, illetve pszichiátriai kérdésekre vonatkozó tájékozottság fontossága. Az értékelésre vonatkozó szabályok és ajánlások ismerete nemcsak a bizonyítást végző jogalkalmazótól követelhető meg. Előnyös ez azoknak a jogászoknak az esetében is, akik védői vagy képviselői feladatokat látnak el. (Katona, 1990, p. 16)

A büntetőeljárás során hosszadalmas és sokrétű megismerési folyamat megy végbe. Az eljárás elején több-kevesebb körülmény utalhat arra, hogy bűncselekmény történt. Ebből kiindulva növekszik az eljáró hatóságok rendelkezésére álló ismeretanyag, egészen addig, amíg a büntetőeljárás végső szakaszában az elkövetett bűncselekménnyel és az elkövető büntetőjogi felelősségével kapcsolatos valamennyi, feltárható lényeges körülmény ismertté válik. A büntetőeljárás során végbemenő megismerési folyamat tehát a nem tudástól, a tények többé-kevésbé hézagos ismeretén keresztül, a bűncselekménnyel kapcsolatos lényeges körülmények tisztázásához vezet. (Katona, 1990, p. 17)

1. Az igazságügyi orvosszakértőkről

Igazságügyi szakértői tevékenységet erre feljogosított természetes személy, illetve az erre a célra létrehozott igazságügyi szakértői intézmény végezhet. Igazságügyi szakértő az lehet, aki büntetlen előéletű, a szakterületének megfelelő felsőfokú képesítéssel és legalább ötéves szakmai gyakorlattal rendelkezik, tagja a lakóhelye szerint illetékes igazságügyi szakértői kamarának és szerepel az Igazságügyi Minisztérium által vezetett hivatalos szakértői névjegyzékben, amely tartalmazza a szakértő nevét, illetve szakterületét. A szakértő szakértői tevékenységét kizárólag azon a területen fejtheti ki, amelyet a névjegyzék szakterületeként feltüntet. A hazai szakértői szervezetrendszer „gerincét” azok a szakértői

intézetek, irodák képezik, melyek alapítására az igazságügyminiszternek, illetve vele egyetértésben más miniszternek, országos hatáskörű szerv vezetőjének van lehetősége. A hatósági kirendelések meghatározó részét ezen intézmények ún. állandó szakértői látják el.

Hagyományosan a hazai eljárásokban jelen van az intézményi „túlsúly” egyes szakterületeken, ami jogalkotói döntés eredménye. Vannak ugyanis olyan jogszabályban meghatározott szakkérdések, amelyekben kizárólag intézmények jogosultak eljárni, tekintettel arra, hogy a szükséges speciális vizsgálatok tárgyi, személyi feltételei csupán itt biztosítottak. Abban az esetben, ha nincs az adott szakterületen igénybe vehető állandó vagy kijelölt szakértő, akkor a hatóság ún. eseti szakértőt alkalmaz, vagyis olyan természetes személyt, intézményt kér fel a szakvélemény elkészítésére, aki vagy amely rendelkezik, rendelkezhet a megfelelő szakértelemmel. (Angyal, 2001, p. 3)

A Be. figyelemmel van arra, hogy vannak igazságügyi szakértői névjegyzékben szereplő igazságügyi szakértők, valamint az igazságügyi szakértői névjegyzékben nem szereplő, szakértői tevékenységre külön jogszabályban feljogosított állami szervek, intézmények, szervezetek is.

2. A Be. egyes újításai a szakértői bizonyítás terén

A Be. általánosságban is több újítást hozott a szakértőkre nézve. Példaként lehet megemlíteni, hogy a különleges bánásmód körében szabályozott egyes intézmények alkalmazhatók az ott meghatározott esetekben a szakértőre is (Be. 96. §). Egyértelmű lett az is, hogy a szakértő az őt érintő eljárási cselekménnyel (idézéssel, értesítéssel, jelenléttel, az eljárás helyszínén tartózkodással, közreműködéssel), vagy határozattal (díj, költségtérítés) összefüggésben egyéb érdekeltként vesz részt a büntetőeljárásban, és jogai és kötelezettségei is ennek megfelelően alakulnak (Be. 58. §).

Érdemes azt is kiemelni, hogy a korábbi eljárási törvények megoldásától eltérően a Be-ben a szakértői bizonyítás szabályozásának egyik általános szempontja, hogy a törvény mellőzi az úgynevezett eljárás-semleges rendelkezéseket, amelyek valamennyi eljárási törvény esetén irányadók, és amelyek az igazságügyi szakértőkről szóló törvény rendelkezései között megtalálhatók. Nem szabályozza a Be. például a szakértő kirendelésének tartalmi elemeit, a szakvélemény részeit, a szakértő jelzési kötelezettségét.

A Be. a szakértő kizárásának főbb szabályait illetően nem tér el a korábbi eljárási törvény rendelkezéseitől, azonban a nyomozó hatóság tagjának szakértőként történő eljárását illetően tesz pontosító jellegű kiegészítést a Be. 191. § (1) bekezdés b) pontban. A kizárás szabályai ellenkező kikötés hiányában irányadók a magánszakértői vélemény elkészítésére megbízott szakértőre is. Lényeges, hogy erre a megbízást adó terheltnak vagy védőnek és a szakértőnek is figyelemmel kell lennie, mert ennek hiányában nemhogy szakértői véleményként, de okiratként és észrevételként sem igazán lehet értékelni.

A bírói gyakorlat a szakértők kizárásához komoly indokokat követel meg. Mindez következik abból a szigorú felelősségi rendszerből is, ami a szakértők jogállását biztosítja. (Elek, 2022, p. 49)

A bírói gyakorlat szerint ugyanakkor alapvető követelmény, hogy a büntetőeljárás során a különleges szakértelmet igénylő kérdések eldöntésében elfogulatlan szakértők részrehajlás nélkül járjanak el. A bíróság döntése szerint ugyanakkor abban az esetben, ha a szakértői vélemény a büntetőeljárás megindításához alapul szolgált, önmagában nem alapozza meg a szakértők elfogultságát, akkor sem, ha az alapján a felszámoló törvényi kötelezettségének eleget téve feljelentést tett, ami a büntetőeljárás megindulásának alapja is volt. Az ügyben felszámolóbiztos tett feljelentést az eljárásában beszerzett szakértői vélemény alapján, melyet követően a megyei főügyészség emelt vádat különösen nagy értékre, folytatólagosan elkövetett sikkasztás büntette és más bűncselekmény miatt. A csődeljárásról és a felszámolási eljárásról szóló 1991. évi XLIX. törvény 33. § (4) bekezdése értelmében a felszámoló a tudomására jutott bűncselekményt – ha az elkövető ismert, annak megjelölésével – köteles az eljárás lefolytatására illetékes hatóságnak írásban bejelenteni. Ebből következően a felszámoló a törvényben előírt kötelezettségének tett eleget akkor, amikor a felszámolási eljárás során felmerült, bűncselekmény elkövetésére utaló adatok alapján feljelentéssel élt. Nem kérdőjelezheti meg tehát a szakértők elfogulatlanságát önmagában az, hogy már a felszámolási eljárásban szakértői vélemény készítették, mely a későbbiekben a vádemelés alapjául is szolgált. (Be. 103. § (1) bekezdés h) pont) Mindezekre tekintettel a bíróság elutasította a szakértő kizárására irányuló indítványt (Debreceni Ítéltábla Beüf.II.263/2018).

Ezen hivatkozott ügyben a másodfokú eljárásban hozott döntés is jól szemlélteti, hogy a Be. alapján a szakértő kizárása tárgyában hozott határozat ellenében – figyelemmel arra, hogy a jogorvoslati jog alaptörvényi szinten általános jelleggel

biztosított ebben az esetben is. A kizárás szabályai természetesen irányadók a magánszakértőre is. Amennyiben egyébként a megbízott véleményéből nem lesz szakvélemény, nincs sem szükség, sem törvényes lehetőség a megbízottat kizárással távoltartani az eljárástól. (Idzigné Novák, 2018, p. 270)

3. A magánszakértő

Az egyéb szabályokból kiemelve a szakértői bizonyítás körében a Be. legnagyobb újítása véleményem szerint az ún. magánszakértés bevezetése. A védelemhez való jog erősítése, a fegyverek egyenlősége elvének eredményesebb érvényesülése érdekében a Be. ugyanis lehetővé teszi a terhelt és a védő számára magánszakértői vélemény beszerzését, amely megbízáson alapul. A magánszakértői vélemény szabályait részben a büntetőeljárás, részben pedig az igazságügyi szakértőkről szóló törvény tartalmazza. A Be. jogalkotói indokolása is utal rá, hogy a magánszakértői vélemény szabályozásának alapja, hogy a védelem egyrészt a vád által kirendelt szakértő ellenében legyen képes a saját maga által megbízott szakértőt kiállítani, másrészt akkor is legyen lehetőség szakértő megbízására, ha indítványa ellenére egyáltalán nem kerül sor szakértő kirendelésére.

A magánszakértői vélemény elkészítésére lényegében akkor adható megbízás, ha a bíróság, az ügyészség vagy a nyomozóhatóság a terhelt és a védő szakértő kirendelésére vonatkozó indítványát elutasította, s így korábbi, kirendelt szakértő által készített szakvélemény még nem készült, illetve akkor, ha az ügyészség vagy a nyomozóhatóság nem a terhelt vagy a védő indítványában megjelölt szakértő kirendeléséről határozott. Ugyanakkor, ha a terhelt illetve a védő indítványa olyan tény szakértő általi megállapítására vagy megítélésére irányul, amit az ügyészség vagy a nyomozóhatóság által kirendelt szakértő által készített korábbi szakvélemény már vizsgált, magánszakértői vélemény elkészítésére csak azt követően adható megbízás, hogy a terheltnek vagy a védőnek a felvilágosítás adására, illetve szakvélemény kiegészítésére, vagy újabb szakértő kirendelésére vonatkozó indítványait akár a vádemelés előtt, akár a vádemelést követően elutasították.

Hangsúlyozandó, hogy a magánszakértői vélemény beszerzésének további két korlátja van: Ha a korábbi szakvéleményt akár a vádemelés előtt, akár azt követően a terhelt vagy a védő indítványában megnevezett szakértő készítette, akkor magánszakértői vélemény elkészítésére megbízás nem adható. Továbbá

ugyanazon szakkérdésre vonatkozóan a terhelt és a védő csak egy magánszakértői vélemény elkészítésére adhat megbízást.

A vonatkozó jogi előírások megsértése azt eredményezi, hogy a magánszakértői vélemény bizonyítási eszközként nem, hanem kizárólag csak észrevételként vehető figyelembe.

A jogirodalomban feltűnik az a szemlélet, hogy a szakvéleménynek minősülő magánszakértői vélemény értékelésére a kirendelt szakértő általi szakvéleményre vonatkozó rendelkezések a követendők azzal, hogy mivel a büntetőeljárásban az eljáró hatóságok és a magánszakértő között nincs semmilyen jogviszony, a törvény a hatóságok részére a szakértő eljárási kötelezettségének megteremtését a kirendelés lehetőségével biztosítja, és ezzel összhangban a szakvélemény kiegészítésére vagy a szakértők párhuzamos meghallgatására a szakértő erre irányuló megbízása vagy kirendelése alapján kerülhet sor. A szakvéleménynek minősülő magánszakértői vélemény szóbeli előterjesztése esetén, továbbá, ha a felvilágosítás, a szakvélemény szóbeli kiegészítése vagy a szakértők párhuzamos meghallgatása megbízás alapján történik, a szakértő köteles válaszolni a bíróság, az ügyészség, illetve a nyomozóhatóság kérdésére is. A magánszakértői vélemény elkészítésére megbízott szakértői díját és költségeit értelemszerűen a terhelt, illetve a védő előlegezi. Amennyiben szakvéleményként minősül, abban az esetben a viseléséről az eljárást befejező hatóság dönt a büntetőeljárás költségeire vonatkozó rendelkezések alapján. (Szakály, 2021, p. 112) A bírói gyakorlat azonban rámutat arra, hogy a döntő elhatárolás ilyen esetben az, hogy a magánszakértői megbízás valójában mire terjed ki, így azt szükség esetén az egyes tevékenységekre a kirendelés kiegészítheti.

A magánszakértői bizonyítás szabályainak alkalmazását vizsgálva megállapítható, hogy a büntetőeljárásban a korábbi eljárási kódex szabályaihoz képest eltérő szemléletre is szükség van. Az Ítéltáblai Határozatokban közzétett büntetőügy pertörténetét vizsgálva megállapítható, hogy az adott esetben a nyomozás során a vádlott védője már a Be. hatálybalépését követően részletes bizonyítási indítványt fogalmazott meg, melyben indítványt tett az elkészült igazságügyi szakértői vélemény kiegészítésére, illetőleg új igazságügyi könyvszakértő kirendelésére is (Debreceni Ítéltábla Bf.II.286/2022/13).

Ezen beadványában megismételte azon bizonyítási indítványát, amelyet ezt megelőzően már megtett, és amelyre addig az időpontig sem a nyomozóhatóság sem az ügyészség nem válaszolt. A védő indítványozta az eljárást igazságügyi

szakértőt a Be. 197. § alapján a szakvéleménye kiegészítésére felhívni, illetőleg a Be. 197. § (2) bekezdése alapján más szakértőt is kirendelni. Részletesen megindokolta a szakvélemény aggályosságával, hiányosságaival kapcsolatos érveit. A nyomozóhatóság azonban átiratával tájékoztatta a védőt, hogy az igazságügyi adószakértői vélemény kiegészítésére vagy új igazságügyi könyvszakértő kirendelésére vonatkozó bizonyítási indítványt nem tartja indokoltnak, ahogyan a szakvélemény kiegészítését sem. A megyei főügyészség a vádemelést követően egyébként csatoltan megküldte a bíróság részére a védő által becsatolt, és a nyomozóhatóság tájékoztatását követően elkészült magánszakértői véleményt is. Ezen átiratban egyébként nem merült fel, ahogy a későbbi ügyészi fellebbezések indokolásában sem az, hogy a védő által adott megbízás a magánszakértői vélemény elkészítésére nem az eljárási törvénnyel összhangban történt volna. Nem merült fel ezen iratmegküldéskor az sem, hogy a jogszerűen elkészült magánszakértői vélemény bármilyen okból ne lenne bizonyítékként felhasználható az eljárásban. Az ügyben megtartott előkészítő ülésen az ügyész a vádlottak megbízása alapján készült magánszakértői véleményre figyelemmel indítványozta a szakértői bizonyítás kiegészítését, azaz a nyomozási szakaszban szakértőként eljáró szakértő részére indítványozta az újonnan beszerzett 'okirat' megküldését azzal, hogy az erre vonatkozó észrevételeit tegye meg, szükség esetén a véleményét egészítse ki. Az ügyészség az előkészítő ülésen egyéb bizonyítási indítványt nem terjesztett elő. Ezt követően a törvényszéken már tárgyalás keretében sor került sor a nyomozóhatóság által kirendelt és a védők által felkért szakértő párhuzamos meghallgatására azzal, hogy tanács elnöke tájékoztatta a jelenlévőket, hogy korábban kirendelt szakértő részére megküldésre került a magánszakértő véleménye, és ennek megfelelően a párhuzamos meghallgatást megelőzően a kirendelt szakértő már tudott nyilatkozni arra, hogy az ügyészségi indítvány alapján részére megküldött másik szakvélemény alapján módosítani szeretné a szakértői véleményét. Valójában a párhuzamos meghallgatás is azzal kezdődött, hogy a nyomozás során kirendelt szakértő módosította a szakvéleményét, majd a párhuzamos meghallgatás eredményeként további kérdésekben is módosította azt. Az ítéltábla megállapította, hogy a törvényszéknek a magánszakértő szakértőként történő eljárásával kapcsolatos állásfoglalása törvényes volt, és törvényesen került sor a Be. XXXI. Fejezet alapján a szakértői bizonyítás lefolytatására. Az ügyben magánszakértői vélemény adására tett megbízás jogszerű volt, így jogszerű volt annak bizonyítékként történő felhasználása is. Téves volt az ügyészség azon állásfoglalása, hogy az ellentétes véleményt adó, az eljárásba jogszerűen került szakértők párhuzamos

tárgyalási meghallgatására nem kerülhetett volna sor, figyelemmel arra, hogy az eredetileg kirendelt szakértő előzetesen nem adott felvilágosítást a magánszakértői véleményben megfogalmazott aggályokkal kapcsolatban, vagy szakvéleményét kiegészítette volna. Bár a magánszakértőnek adott megbízás jogszerűségét ez nem érintette, azonban megállapítható, hogy a szakértők párhuzamos meghallgatását megelőzően az eredetileg kirendelt szakértő már előzetesen módosította és megváltoztatta a korábban előterjesztett szakvéleményét, épp az eljárásba jogszerű megbízás alapján került magánszakértői vélemény alapján. Az ítélet tábla szerint így nem fogadható el az ügyészség fellebbezésének az a kitétele, hogy a magánszakértői véleményt adó szakértők ilyen eljárására nem is kerülhetett volna sor. A Be. XXXI. Fejezetének egyértelmű szövegezése, illetőleg a büntetőeljárásról szóló törvény jogalkotói indokolásának világos magyarázata alapján épp a funkciómegosztás következetesebb érvényre juttatása és a fegyverek egyenlőségének erősítése miatt történt meg a magánszakértői véleményre történő megbízásadás eljárásjogi feltételeinek megteremtése. Az kétségtelen, hogy a büntetőeljárásban a szakkérdésben történt véleményadáshoz elsődlegességet élvez a kirendelés. A magánszakértői vélemény intézménye pedig kiegészítő jellegű, a védekezés jogához és a fegyverek egyenlőségéhez társított garanciális biztosíték. Éppen ezért alakította a büntetőeljárásról szóló törvény 189. §-a azt a rendszert, hogy más szakértő kirendelésére vonatkozó indítványban meg kell jelölni a korábbi szakvéleménnyel kapcsolatban felmerült aggály okát, ha az indítvány olyan tény szakértő általi megállapítására vagy megítélésére irányul, amit a büntetőeljárásban készített korábbi szakvélemény már vizsgált. Ennek a feltételnek az ügyészség által sem vitatottan a vádlott védője által adott magánszakértői megbízást megelőzően az indítványozásra jogosult eleget tett. A Be. XXXI. Fejezete, de annak jogalkotói indokolása sem hagy kétséget afelől, hogy az eljárásba a szakértő nem csupán kirendeléssel, hanem megbízás alapján is bekerülhet, és a jogszerű megbízás alapján az eljárásba szakértőként bevont igazságügyi szakértőre kisebb eltérések mellett ugyanazok a szabályok vonatkoznak, mint a hatósági kirendeléssel mandátumot szerzett szakértőre. Szakértő főszabályként kirendelés alapján járhat el, azonban a fegyverek egyenlőségének biztosítása érdekében a törvény e korlátozást kompenzálja (jogalkotói indokolás a Be. 190. §-hoz). A magánszakértői vélemény elkészítésére a terhelt vagy a védő megbízása alapján kerülhet sor, melynek további szabályait az igazságügyi szakértőkről szóló törvény tartalmazza. A magánszakértői vélemény szabályozásának alapja, hogy a védelem egyrészt a vád által kirendelt szakértő ellenében legyen képes a saját maga által

megbízott szakértőt kiállítani, másrészt akkor is legyen lehetőség a szakértő megbízására, ha indítványa ellenére egyáltalán nem kerül sor szakértő kirendelésére. Bár az eljárási törvény a hatálybalépése óta részben módosult, azonban a törvény által felállított rendszerben pontosan meghatározott szabályok alapján adható megbízás magánszakértői vélemény elkészítésére. Ezen Be. 190. §-ban meghatározott feltételeknek a vádlott védőjének indítványa eleget tett. A nyomozóhatóság hosszabb ideig hallgatott az indítványról, majd azt elutasította. Ezt követően került sor magánszakértői vélemény elkészítésére irányuló megbízás adására. Tehát a megbízás adása nem volt idő előtti. A magánszakértői vélemény beszerzésének a további törvényi korlátai sem állapíthatók meg, mert a korábbi szakvéleményt akár a vádemelés előtt, akár azt követően nem a terhelt vagy a védő indítványában megnevezett szakértő készítette. Másfelől ugyanazon szakkérdésre vonatkozóan a terhelt és a védő csak egy magánszakértői vélemény elkészítésére adhat megbízást. A törvény egyértelművé kívánja tenni, hogy a terheltnek és a védőnek joga van magánszakértőt megbízni, azonban ezt csak a törvényben meghatározott feltételek fennállása esetén tehetik meg, és ezen kikötéseknek a védői megbízás eleget tett. További korlátokat azonban a joggyakorlat nem alakíthat ki. Az eljárásba a szakértő nem csupán kirendeléssel, hanem kivételesen magánszakértői vélemény adására történő megbízással is bekerülhet. Ilyen esetben, az eljárásba jogszerűen került magánszakértőre ugyanazok a szabályok vonatkoznak kisebb eltérésekkel, mint a hatósági kirendelés alapján szakértőként eljáró személyre. A szakértő párhuzamos meghallgatásának sem volt akadálya a magánszakértői véleményt adó szakértő formális kirendelésének hiánya, ugyanis épp a Be. 198. § (2) bekezdése teszi egyértelművé, hogy a párhuzamos meghallgatásra lehetőség van a szakértő erre irányuló megbízása alapján is és nem csupán kirendelés alapján. A párhuzamos meghallgatáson résztvevő szakértő nem tett olyan eljárásjogi kifogást, hogy a védőtől kapott megbízása a párhuzamos meghallgatásra ne terjedne ki. A magánszakértői vélemény elkészítésére a megbízott szakértőre és eljárására a Be. XXXI. Fejezet rendelkezései irányadók, a törvény az egyes alcímek esetében utal az eltérő szabályokra (Be. 164. §, Be. 189. §, Be. 190. § (1),(2),(3) bekezdés, Be. 197. § (2) bekezdés, Be. 198. § (1) bekezdés, Be. 520. § (1, (2) és (3) bekezdés). Összességében tehát a törvénytől a tényállás megállapításához szükséges releváns bizonyítékokat beszerezte, az egyes bizonyítási eszközök – köztük a magánszakértői vélemény – felhasználhatóságáról törvényesen döntött, így nem volt akadálya annak, hogy a másodfokú eljárásban a törvénytől által megállapított tényállást alapul véve döntsön az elsőfokú ítélet helybenhagyásáról

(Debreceni Ítéltábla Bf.II.286/2022/13).

4. Az orvosszakértői tevékenységhez kapcsolódó vizsgálatok nyomozásban

Az eljárási keretrendszer változása mellett is a kriminalisztikai jellegű szakértői és szakértői munkához kapcsolódó feladatok nem változnak, csak a szaktudomány fejlődésével módosulhat a munkamódszer és protokoll, ami óhatatlanul érinti az arra épülő szakértői munkát is. Ilyenkor természetesen felmerül a kérdés, hogy a hatósági kirendeléssel eljáró szakértőhöz képest mennyivel van hátrányosabb helyzetben a magánszakértői megbízás alapján eljáró szakértő.

A Be. a szakértői vizsgálat szabályait illetően nem hozott érdemleges változást a korábbi eljárási kódex rendelkezéseihez képest. A részletszabályokat nem is a Be., hanem az igazságügyi szakértőkről szóló törvény és az egyes ágazati jogszabályok tartalmazzák. Magánszakértői vélemény elkészítésének alapja azonban egy alapvetően magánjogi jogviszony. Ez az oka, hogy a Be. rendelkezik a magánszakértő vizsgálatának tárgyáról és a kirendelés teljesítésének prioritásáról (a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény jogalkotói indokolása).

5. A tárgyi bizonyítékok orvosszakértői vizsgálata

A bűncselekmény elkövetése során különféle biológiai és nem biológiai tárgyi bizonyítékok keletkeznek, melyek úgy az elkövető személyére, mint az elkövetés módjára lehetnek jellemzők. A kriminalisztikai vizsgálatok az elkövetés módozatának objektív megállapításával olyan adatokat szolgáltatnak, melyek az igazságszolgáltatás számára döntő fontosságú bizonyítékok. (Sótonyi, 2005, p. 337)

Szemlét a bíróság, az ügyészség vagy a nyomozó hatóság rendel el és tart, ha a bizonyítandó tény megismeréséhez vagy megállapításához személy, tárgy vagy helyszín megtekintése, illetve tárgy vagy helyszín megfigyelése szükséges (Be. 207. §).

A szemle szabályaiból kiemelve, a 'helyszíni szemlére' ott és akkor van meghatározóan szükség, amikor valamely nyomozási szempontból jelentős tényt egy adott hely megvizsgálásával lehet bizonyítani (lásd Be. 207. §). Számos,

különösen élet, testi épség, egészség elleni bűncselekmények elkövetésére vonatkozó legtöbb adatot a bűntett helyszínének megfigyelése és vizsgálata szolgáltatja. A bűncselekmény, természete miatt az elkövetés után jut a hatóság tudomására, ezért mintegy a múltból kell a nyomozásnak a cselekményt felidézni. Ez a tevékenység a helyszíni szemle, amely eljárásjogi alakításokhoz kötött nyomozási cselekmény. A helyszíni szemlét a nyomozó hatóság szemlebizottsága folytatja le. Az élet elleni bűncselekmények helyszíni szemléjén orvosszakértő közreműködése is szükséges. A helyszíni szemle lefolytatásának pontosan meghatározott sorrendje és szabályai vannak. A szakszerű vizsgálat a bűncselekmény felderítése, az elkövető személyének megállapítása szempontjából elengedhetetlenül fontos. (Sótonyi, 2005, pp. 337-338)

A szemle orvosszakértői szempontból esetenként nem jelent mást, mint az élő személy vagy holttest, illetve különböző tárgyak vizsgálata. Az orvos, amikor egy ügyben például a sértettet vagy a gyanúsítottat vizsgálja, jogi értelemben szemlét folytat. Ugyanez a helyzet pl. boncolás esetében is, amikor a szemle tárgya a holttest, és a szemle lényegében a boncolási tevékenységgel azonos. A gyakorló orvosnak – mint orvosszakértőnek – szinte kizárólag élő személyeket kell vizsgálnia, egyéb szemlék elvégzése rendszerint hivatásos szakértők feladata. Élő személyek orvosszakértői szemléjére általában sérülések, betegségek, ittasság orvosszakértői véleményezése céljából van szükség. A szemle (vizsgálat) alapján nyílik módja a szakértőnek a szakvélemény előterjesztésére. (Barta – Nagy, 2001, pp. 21-22)

Előfordul, hogy a rendőrség a nyomozási iratok, például beszerzett orvosi láttelepek, röntgenfelvételek, kórházi zárójelentések, kihallgatási jegyzőkönyvek stb. alapján kér véleményt a szakértőtől a sérülés, egészségi állapot, ittasság stb. vonatkozásban. A szemle, a vizsgálat, a boncolás, az iratok tanulmányozása, az eljárási cselekményen való részvétel azt a célt szolgálja, hogy a szakértő megalapozottan tudjon véleményt nyilvánítani az adott szakkérdésben. A szakértői vélemény tulajdonképpen a leletből, a megismert tényekből és a rendelkezésre álló adatokból levont szakmai következtetések összefoglalása. Meg kell válaszolnia a kirendelő hatóság által feltett kérdéseket, sőt teljességéhez az is szükséges, hogy adott esetben a szakértő mutasson rá olyan körülményekre, tényekre, amelyek az ügy szempontjából relevánsak, de elkerülték a hatóság figyelmét vagy amelyekre megfelelő szakismeret hiányában nem is gondolhattak. (Barta – Nagy, 2001, p. 22)

A vizsgálatok eredményességének fontos feltétele, hogy a bűnjeleket és a vizsgálati anyagokat megfelelő körülmények között vizsgálják meg. Azok eredményessége elsősorban nem a laboratóriumban dől el, ugyanis ott azt az anyagot elemzik, amit a vizsgálatra küldtek. A sikeres vizsgálat alapját Sótonyi nyomán még az alábbiak képezik:

A bűnjelek szakszerű felkutatása a helyszíni szemle keretében történik. A helyszínen jelen lévő orvosszakértő és bűnügyi technikus alapvető feladata felkutatni mindazon bűnjeleket és nyomokat, amelyekből a későbbiek során a bűncselekmény lefolyásának részleteire, az elkövető helyszíni tevékenységére vagy magára az elkövetőre is következtetni lehet. (Sótonyi, 2005, p. 338)

A bűnjelek megfelelő biztosítása körében a helyszínes bűncselekmények esetében döntő jelentőségű a helyszín szakszerű biztosítása. Amennyiben ez nem történik meg, fennáll annak a veszélye, hogy a keletkezett, vagy az elkövető által a helyszínen bűnjeleket avatatlan személyek megváltoztatják, megsemmisítik, vagy olyan megtévesztő nyomot hoznak létre, melyeknek nincs kapcsolatuk a bűncselekmény elkövetésével. (Sótonyi, 2005, p. 338)

A bűnjelek szakszerű csomagolásával összefüggésben kiemelendő, hogy az elvégzendő kriminalisztikai vizsgálat eredménye többek között attól is függ, hogy a bűnjeleket milyen állapotban elemzik. Az egyes bűnjelek, tárgyak szakszerű csomagolása olyan követelmény, amelyet az orvosszakértőnek, a bűnügyi technikusnak, illetve a helyszínen munkálkodó nyomozónak is garantálnia kell. (Sótonyi, 2005, p. 338)

Az orvos-kriminalisztikai laboratóriumi vizsgálatok elvégzésére alapvetően az Országos Rendőr-főkapitányság Bűnügyi Szakértői és Kutató Intézete, az Igazságügyi Minisztérium szervezettségébe tartozó Országos Igazságügyi Toxikológiai Intézet és az egyetemek Igazságügyi Orvostani Intézetei jogosultak, azonban más, sajátos intézmények igénybevétele is szükséges lehet, mint pl. nem orvosi vonatkozású bűnjelek vizsgálata esetén. (Sótonyi, 2005, p. 338)

A vizsgálathoz szükséges adatokat biztosítani kell. Az eredményes laboratóriumi vizsgálat elsődleges feltétele, hogy a vizsgálatra küldött anyaghoz megfelelő adatok is rendelkezésre álljanak, illetve azok a kérdések, amelyekre a hatóság a szakértői vizsgálat során választ kér. (Sótonyi, 2005, p. 338)

A tárgyi bizonyítás egyik legfontosabb eleme a laboratóriumi kriminalisztikai vizsgálat, melynek eredménye az alábbi lehet: ténymegállapítás, bizonyítás (pozitív vagy negatív értelemben), azonosítás, illetve kizárás. (Sótonyi, 2005, p. 339)

A bizonyítékok szakértő általi vizsgálata önmagában is fontos eleme a büntetőeljárásnak, és azon belül a bizonyítékok kezelésének. A szakértői vizsgálat fontos alapelve az eredeti bizonyíték minimális használata, a változások számontartása, a bizonyítás szabályainak betartása, a saját tudás határainak át nem lépése (a szakértő részéről sem).

A szakértői vizsgálat lezárultával a szakértő mind a bűnjeleket, mind az azokból kinyert bizonyítékokat átadja a kirendelőnek. (Máté, 2014, p. 36) Ennek hiányában a szakvélemény hitelességével kapcsolatban merülhetnek fel aggályok, ami végső soron az egész bizonyítás sikertelenségéhez vezethet.

6. Orvosszakértői vélemények a bírósági gyakorlatban

Az orvosszakértői véleményekkel szemben általános követelmény, hogy a szakvélemény indokolt, igaz, világos és tárgyilagos legyen. Indokolt a vélemény, ha a leletben leírt tényeken alapul és kizárólag az abból levont következtetésekre épül. Igaz, ha a konzekvenciák szakszerűek és megfelelnek az orvostudomány mai állásának. Világos, ha tömören, szabatosan, lényegre törően és közérthetően foglalja össze a szakmai megállapításokat. Tárgyilagos, ha elfogultságtól mentes, csupán objektív szakmai kijelentéseket tartalmaz. (Barta – Nagy, 2001, p. 22)

Határozott vélemény akkor adható, ha valamely megállapított ténynek, mint okozatnak természettudományos biztonsággal állíthatóan csak egy oka lehet. A valószínűségi véleményre jellemző, hogy az esetek nagy részében ilyen vélemény adható, mivel valamely tényt ritkán lehet egyetlen okra határozottan visszavezetni. Lehet valami valószínű, nagyon valószínű, a bizonyosság határáig valószínű vagy valószínűtlen. Határozatlan vélemény akkor készíthető, ha a vizsgálati anyag alkalmatlansága vagy elégtelensége nem engedi meg határozott következtetés vagy valószínűségi megállapítás levonását.

Érdemes utalni arra is, hogy a szakértői feladatok mibenléte esetenként a jogszabályi környezet változása miatt is módosulhat. A kábítószerrel visszaélés büntette miatt folyamatban volt, és a felsőbíróság által másodfokon elbírált

ügyben az ítéletábrá rámutatott arra, hogy az elsőfokú bíróság törvényesen vont következtetést a vádlott bűnösségére, a cselekmény minősítése azonban nem felelt meg az anyagi jognak. Ennek az az oka, hogy a törvényszék szem elől tévesztette a Btk. 2. §-ban írtakat. A Btk. 2. § (1) bekezdése szerint a bűncselekményt az elkövetése idején hatályban lévő büntető törvény szerint kell elbírálni. A (2) bekezdés azonban úgy rendelkezik, hogy ha a cselekmény elbírálásakor hatályban lévő új büntető törvény szerint a cselekmény már nem bűncselekmény, vagy enyhébben bírálható el, akkor az új büntető törvényt kell alkalmazni. Az elsőfokon eljáró törvényszék ítéletében azt állapította meg, hogy az ADB-FUBINACA nevű kábítószer esetén a Btk. 461. § a csekély mennyiség felső határát nem számszerűsíti, annak megállapítása orvos szakértői kompetencia. Az igazságügyi orvos szakértői vélemény alapján megállapította, hogy a hatóanyag mennyisége meghaladta nem csak a jelentős mennyiség, de a különösen jelentős mennyiség – 1400 mg – alsó határát is. Ezzel szemben a 2017. évi CXCVII. törvény 341. § (3) bekezdése alapján a Btk. 461. § (1) bekezdése 2018. január hó 1. napjával kiegészült a d) pont db) alpontjával. E szerint az ADB-FUBINACA esetén a csekély mennyiség felső határa 0,05 gramm. Így e kábítószer esetén a mennyiségi határok számításánál a Btk. 461. § (4) bekezdésére alapítva orvos szakértő bevonásával már nem történhet mérlegelés, a cselekmény minősítése a Btk. 461. § (3) a) és b) pontja alapján lehetséges. Ezek szerint a kábítószer különösen jelentős mennyiségű, ha az adott kábítószerre meghatározott csekély mennyiség felső határának kétszázszoros mértékét meghaladja. Ennek megfelelően az ún ADB-FUBINACA esetén a különösen jelentős mennyiség alsó határa 10 gramm, melyet jelen ügyben a vád tárgyává tett mennyiség sem a vádlottra a legkedvezőbb esetet tekintve – 1900 mg –, sem pedig a hatóanyag maximálisan becsült mennyisége – 9400 mg – esetében nem ért el. A vádlottól lefoglalt kábítószer a hatóanyag tartalma alapján – mivel az meghaladta a csekély mennyiség felső határának húszszoros mértékét –, jelentős mennyiségű.

Ennek megfelelően a vádlott terhére rótt bűncselekmény a Btk. 178. § (1) bekezdésében meghatározott és a (2) bekezdés b) pontja szerint minősülő jelentős mennyiségre elkövetett kábítószer birtoklásának büntette. Összességében így megállapítható, hogy egyes kábítószeres esetekben a mennyiségi határok számításánál orvos szakértő bevonásával nem történhet már mérlegelés, ha az elbírálásakor hatályos Btk. bázis formában megadott tiszta hatóanyag-tartalomra adott értékei ennél kedvezőbbek. A jogszabályi környezet változása és a szükségtelen orvosszakértői vélemény mellőzése lehetett így az adott ügyben a

kedvezőbb elbíráláskori büntető törvénykönyv alkalmazásának és büntetés kiszabásának az alapja (Debreceni Ítéltábla Bf.II.471/2019/. sz. (Btk. 461. § (3) a) és b) pont(4) bekezdés)).

A szakértői véleménynek az objektív igazságot kell tükröznie és célja szerint alkalmasnak kell lennie arra, hogy belőle az eljáró hatóság is megismerje ezt az igazságot. (Barta – Nagy, 2001, pp. 22-23) A szakértői tevékenységgel kapcsolatos fogalomrendszer ilyen tartalmi értelmezése nyilvánvalóvá teszi, hogy a szakvélemény olyan sajátos jellegű bizonyítási eszköznek tekinthető, amely nem könnyen illeszthető be a bizonyítási eszközök kettős (személyi és tárgyi) rendszerébe. A szakvélemény elsődlegesen, de nem kizárólagosan személyi jellegűnek tekinthető, hiszen éppen úgy emberi szubjektum hozza létre, mint a tanú és a terhelt vallomását. Ugyanakkor eltér ezektől, mert a szakértői tevékenység objektív jellegű forrását, a vizsgálat tárgyát az eljáró hatóság bocsátja a szakértő rendelkezésére. Ez azt is jelenti, hogy egyrészt az eljáró hatóság döntésétől függ, hogy mely tárgyat küldi vizsgálatra, másrészt ezek csakis olyan objektumok lehetnek, amelyek megfelelnek az eljárásjogi követelményeknek. (Katona, 1990, p. 302)

A szakértő tevékenységén belül központi mozzanatnak a szakvélemény, mint bizonyítási eszköz létrehozása tekinthető. A szakértői bizonyítással kapcsolatos jogalkalmazói értékelés végső célja a szakvéleményben közölt bizonyíték bizonyító erejének megállapítása. Ennek megvalósítása olyan értékelési folyamat végső eredményét jelenti, amely kiindulva a szakértő alkalmasságának és a szakértő rendelkezésére bocsátott bizonyítási eszközök hitelességének megállapításától, a szakvélemény, mint bizonyítási eszköz hitelt érdemlőségének mérlegelésén keresztül folytatódik. Büntetőeljárás-jogi szempontból különbség tehető: az elsődlegesen kirendelt szakértő, a vizsgálat megismétlésére kirendelt szakértők, illetve a felülvizsgálatot végző szakértő szakértői véleményei között. A vizsgálatba bevont szakterületek száma szerint pedig egynemű és egyesített (komplex) szakértői szakvélemény különböztethető meg. (Katona, 1990, p. 316)

7. A szakértői vélemények értékelése

A Be. az eljárások elhúzódsának megakadályozása érdekében a szakértői vélemények értékelésében észszerű korlátokat törekszik felállítani azzal, hogy a szakvélemény értékelése sorrendhez kötött. A szakvélemény aggálytalanul nem

fogadható el, például akkor, ha nem tartalmazza a szakvélemény jogszabályban előírt kötelező tartalmi elemeit, ha nem egyértelmű, ha önmagával, illetve a szakértő rendelkezésére bocsátott adatokkal ellentétes, vagy ha a helyességéhez nyomatékos kétség fér (Be. 197. §). Ezen esetekben a bíróság, az ügyészség, illetve a nyomozó hatóság felhívására a szakértő felvilágosítást ad, vagy a szakvéleményt kiegészíti.

Az első korrekció eredménytelensége esetén lehet más szakértőt kirendelni, azonban a kirendelésre irányuló indítványban, illetve a kirendelő határozatban meg kell jelölni a szakvélemény elfogadhatóságával kapcsolatos aggályokat. A Be. jogalkotói indokolása is kitér arra, hogy harmadik lépcsőként, ha a szakértők véleménye eltér, az eltérést a szakértők egymás jelenlétében való meghallgatásával lehet tisztázni (A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC törvény indokolása).

A büntetőeljárásban a ténymegállapítás hibájához vezethet, ha a bíróság elmulasztja – a szakértő személyes meghallgatása útján – tisztázni az egymásnak ellentmondó szakértői véleményeket, illetve nem oldja fel a bíróság az általa kirendelt, és a felek által csatolt egyes szakértői véleményekben foglaltak ellentmondásait.

Esetenként előfordul, hogy a bíróság ítélete a terhelt elmeállapota tekintetében – vagyis a beszámítási képességének az elkövetéskor, és az elbíráláskor fennállt állapota megítélése tekintetében – megalapozatlan. Ilyenkor az eljárásban akkor is, ha több szakvéleményt is beszerz a hatóság a terhelt elmeállapotának megítélésére, mégis előfordul, hogy a szakvélemények, illetve az azt kiegészítő vélemények alapján sem tisztázott az, hogy az I. rendű terhelt az elkövetéskor, illetve az elbíráláskor milyen állapotban volt. Ezzel összefüggésben az is előfordul, hogy a szakvélemények egymással ellentétes megállapításokat tesznek. Ezért ilyenkor a szakértők tárgyaláson történő meghallgatásával tisztázni kell azt, hogy a terhelt beszámíthatósága az elkövetéskor illetőleg azt követően befolyásolta-e a beszámíthatóságát. Eljárási hiba, ha a terhelt beszámítási képességére vonatkozóan az egymással ellentétes szakvéleményt előterjesztő igazságügyi elmeorvos szakértőket a bíróság a tárgyalásra nem idézi meg, csupán értesíti őket a tárgyalás határnapjáról, és a tényállást ebben a vonatkozásban a tárgyaláson felolvasott vallomások értékelése alapján állapítja meg.

Amennyiben például a terheltet a cselekmény elkövetésének időpontjában fennálló „lappangó skizofrénia” a beszámítási képességében nem befolyásolta, vagyis nem tette kizárttá a cselekmény társadalomra veszélyességének a

felismerését, nem alkalmazható a Btk-ban foglalt büntethetőséget kizáró körülmény. Ha az lenne megállapítható, hogy a terheltnek a cselekmény elbírálása időpontjában fennállott elmeállapota vonatkozóan a cselekmény elkövetésekor ugyan még nem állott fenn kóros elmeállapot, ez azonban a cselekmény elbírálásának az időpontjában már teljes határozottsággal megállapítható, a büntető eljárást a terhelt felgyógyulásáig fel kellett volna függeszteni. (Hidvéginé Adorján – Sáriné Simkó, 2017, pp. 276-277)

Záró gondolatok

A Be. a szakértői bizonyítás szabályait jelentős mértékben átalakította, így pl. az eljárások elhúzódása megakadályozása érdekében a szakértők kirendelésének és a szakvélemények értékelésének folyamatát a megfontolt és időszerű döntés érdekében észszerű mederbe igyekszik terelni. A törvény hatálybalépése óta eltelt idő már lehetővé teszi, hogy vizsgáljuk a jogalkalmazói gyakorlatot. Úgy vélem, hogy a legnagyobb változtatás a magánszakértői vélemény szabályozásából adódik, ami lehetővé teszi azt, hogy a terhelt illetve védője hasonló, a fegyverek egyenlőségének alapelvéből is következő jogosítványokkal rendelkezzen a büntetőeljárásban. Mindez pedig általánosságban is az eljárás tisztességességét erősíti, ami pedig garanciája lehet az anyagi igazsághoz is közelítő bírói ítéletek születésének.

Irodalomjegyzék

Angyal Miklós (2001): Igazságügyi orvostan a büntetőjogi gyakorlatban, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs

Barta Endre-Nagy József (2001): Az igazságügyi orvosszakértőkről, Rendőrtiszti Főiskola, Budapest

Elek Balázs (szerk.) (2012): Az orvosszakértő a büntetőeljárásban, Debreceni Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Büntető Eljárásjogi Tanszéke, Debrecen

Elek Balázs: A büntetőügyekben eljáró szakértők felelőségének rendszere. Büntetőjogi Szemle, 2022/1., 49-57.

Herke Csongor – Fenyvesi Csaba – Tremmel Flórián (2012): A büntető eljárásjog elmélete, Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs

Herke Csongor (2010): Súlyosítási tilalom a büntetőeljárásban, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs

Hidvéginé dr. Adorján Livia – Sáriné dr. Simkó Ágnes (2017): Igazságügyi szakértők az egészségügyben, Medicina Könyvkiadó Zrt., Budapest

Idzigné Dr. Novák Marianna Csilla (2018): A szakértő státuszváltozása a hazai büntetőeljárásban – különös tekintettel a kizárásra vonatkozó szabályokra, PhD értekezés, Széchenyi István Egyetem. Elérhető: https://doktiskjog.sze.hu/images/elj%C3%A1r%C3%A1sok/Idzign%C3%A9%20Nov%C3%A1k%20Csilla/%C3%A9rtekez%C3%A9s_final.pdf (lementve: 2022. 04.04.)

Katona Géza (1990): Valós vagy valótlan? Értékelés a büntetőperbeli bizonyításban, Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó, Budapest

Kuncz Elemér (szerk.) (2011): Igazságügyi pszichiátria, Medicina Könyvkiadó Zrt., Budapest

Máté István Zsolt (2014): A bizonyítékok kezelése. Az igazságügyi informatikai szakértő a büntetőeljárásban. Magyar Rendészet, 2014/2. 29-38. Elérhető: <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/magyrend/article/view/3981/3247> (lementve: 2022. 04.04.)

Nogel Mónika (2020): A szakértői bizonyítás aktuális kérdései, HVG-ORAC Lap és Könyvkiadó Kft., Budapest

Sótonyi Péter (szerk.) (2005): Igazságügyi orvostan, Semmelweis Kiadó, Budapest

Szakály Zsuzsa (szerk.) (2021): Igazságügyi szakértők első jogi képzése, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest